

การวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์เรื่องการเมืองการปกครอง
ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว:
พ.ศ. 2411-2453

**Historical Analysis of Politics and Government in the
Reign of King Chulalongkorn: 1868-1910**

นันทนา กปิลกาญจน์
Nuntana Kapilakanchana

ABSTRACT

The purpose of this research is to conduct a politics and government in the reign of King Chulalongkorn: 1868-1910. During the reign of King Chulalongkorn, there were two driving forces which let the King make so many historic reforms which affected the destiny of his nation: the domestic affair problems and the western imperial aggressions.

According to the domestic affair problems, King Choulalongkorn tried to take political measures to centralize his powers successfully. He reorganized the tax system by establishing a central revenue department. He abolished the Second King System, the so-called Wang-Kna. The King also founded 12 new ministries, established a new provincial administration, Monthon, as well as proclaiming emancipation of slavery and freeing the commoners (prai) from the corvee burden, and etc.

In overcoming the threat from the foreign powers, King Chulalongkorn succeeded in preserving his nation's independence by yielding certain border areas to France and England.

All of the progressive policy reforms of King Chulalongkorn and his ceaseless efforts to bring siam into the modern world, have been evolved and consolidated up until the present day.

Key words: King Chulalongkorn, Politics, Government.

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาวิเคราะห์ในเชิงประวัติศาสตร์ เรื่องการเมืองการปกครองในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : พ.ศ.2411-2453 จากการศึกษาพบว่ารัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงเร่งรัดปรับปรุงประเทศชาติเนื่องจากพระองค์ทรงเผชิญกับปัญหาภายในประเทศและภัยจากการคุกคามของจักรวรรดินิยมตะวันตก

เกี่ยวกับปัญหาภายในประเทศ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงหามาตรการทางการเมืองโยธินาจากกลับสู่สถาบันพระมหากษัตริย์จนเป็นผลสำเร็จ ทรงจัดตั้งหอรัษฎากรพิพัฒน์เพื่อรวบรวมภาษีเข้าสู่ท้องพระคลัง ทรงยุบตำแหน่งวังหน้า ทรงจัดตั้งกระทรวงขึ้น 12 กระทรวง ทรงจัดตั้งมณฑลเทศาภิบาลขึ้น และทรงเลิกทาสและเลิกไพร่ ฯลฯ

เกี่ยวกับการคุกคามของจักรวรรดินิยมตะวันตก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงยอมเสียดินแดนให้แก่ฝรั่งเศสและอังกฤษเพื่อแลกอธิปไตยของชาติ

จากนโยบายการปฏิรูปอันก้าวหน้าและความเพียรพยายามของพระองค์จนนำประเทศไปสู่ความทันสมัยในโลก นับได้ว่าเป็นการวางรากฐานในการพัฒนาการเมืองการปกครองของประเทศสืบมาถึงปัจจุบัน

บทนำ

ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นสมัยที่ลัทธิจักรวรรดินิยมตะวันตกกำลังแผ่ขยายและคุกคามความมั่นคงของประเทศต่างๆ ในเอเชียและประเทศไทยก็มีได้อยู่ในข้อถกเถียงดังกล่าวนี้

การคุกคามของประเทศมหาอำนาจตะวันตก ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจได้ทำให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นความจำเป็นที่จะต้องทำการปรับปรุงระบบการเมืองและการปกครองประเทศเพื่อให้สอดคล้องกับความผันแปรของสถานการณ์ เวลา ตลอดจนเพื่อความอยู่รอดของประเทศอีกด้วย การปรับปรุงการปกครองประเทศของพระองค์ในครั้งนั้น นับได้ว่าเป็นการเริ่มต้นแห่งการพัฒนาการเมืองของประเทศอย่างแท้จริง ซึ่งการพัฒนาการเมืองในครั้งนั้นก็ได้เป็นปัจจัยอันหนึ่งที่ช่วยมิให้ประเทศต้องประสบกับการจลาจลและความไม่สงบเรียบร้อยอันเกิดจากความล้าสมัยของระบบการเมืองที่ไม่สามารถจะตอบสนองความต้องการของคนในชาติได้

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง โดยทรงยกเลิกระบบกินเมืองมาเป็นระบบว่าราชการเมือง ทรงมีพระบรมราชโองการให้เจ้าเมืองส่งรายได้และผลประโยชน์ต่างๆ ที่เคยจัดเก็บประจำให้แก่รัฐบาลกลาง และทรงตอบแทนเจ้าเมืองด้วยการพระราชทานเงินเป็นรายเดือนพร้อมกันนี้ได้ทรงวางระบบการบริหารส่วนภูมิภาคเสียใหม่โดยการรวมหัวเมืองเข้าเป็นมณฑล แต่ละมณฑลจะมีข้าหลวงเทศาภิบาลดูแลปกครองและขึ้นต่อกระทรวงมหาดไทยเพียงกระทรวงเดียว

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงทำการปฏิรูปโครงสร้างของรัฐบาลเสียใหม่ กล่าวคือโครงสร้างทางการเมืองของไทยก่อนการปฏิรูปมีลักษณะดั้งเดิมอยู่มาก กิจการเมืองทั้ง 3 สาขา คือนิติบัญญัติ บริหารและตุลาการจะอยู่ภายใต้สถาบันเดียวคือ สถาบันพระมหากษัตริย์ พระมหากษัตริย์ทรงทำหน้าที่เป็นทั้งหัวหน้าฝ่ายบริหาร นิติบัญญัติและตุลาการโดยผ่านคณะเสนาบดีซึ่งมีอยู่ 6 ตำแหน่ง คือ อัครมหาเสนาบดีสมุหนายก และอัครมหาเสนาบดีสมุหกลาโหมกับเสนาบดีจตุสดมภ์อีก 4

ตำแหน่ง คือ เสนาบดีกรมเมือง การคลัง กรมวัง และกรมนา ดังนั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงได้ทรงทำการปฏิรูปโครงสร้างของรัฐบาล โดยการแจกแจงแบ่งแยกอำนาจหน้าที่ขององค์การบริหารเสียใหม่

ในฝ่ายบริหารได้ทรงโปรดให้แบ่งส่วนราชการออกเป็น 12 กระทรวง แต่ละกระทรวงให้มีหน้าที่รับผิดชอบในการงานเฉพาะอย่างและจัดลำดับการปกครองบังคับบัญชาให้มีระเบียบสอดคล้องกันตามลำดับ ในด้านตุลาการทรงแยกงานด้านตุลาการออกจากฝ่ายบริหาร โดยโอนกิจการศาลซึ่งอยู่ตามกระทรวงและกรมต่างๆ ให้มาขึ้นกับกระทรวงยุติธรรม แต่เพียงกระทรวงเดียวกับทรงโปรดให้ปรับปรุงกฎหมายและขบวนการพิจารณาคดีความให้รัดกุมและยุติธรรมขึ้น กิจการฝ่ายนิติบัญญัติแต่เดิมกระทำโดยคณะลูกขุน ณ ศาลา และลูกขุน ณ ศาลาหลวง คณะลูกขุนทั้งสองนี้จะร่วมกันประชุมเรียบเรียงพระราชกำหนดกฎหมายแล้วนำขึ้นทูลเกล้าถวายให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพิจารณา เมื่อทรงมีพระราชดำริเห็นชอบจึงนำออกประกาศใช้เป็นทางการ ในการปรับปรุงโครงสร้างการปกครองได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยกเลิกคณะลูกขุนดังกล่าวเสียและตั้งสภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน (Council of State) และสภาที่ปรึกษาในพระองค์ (Privy Council) หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่าสภาองคมนตรี

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทำการปฏิรูปสังคมและการพัฒนาบุคคลอันเป็นปัจจัยแห่งการพัฒนาการเมือง ในด้านการปฏิรูปสังคม พระองค์ได้ทรงยกเลิกระบบทาส พร้อมกับประกาศตั้งโรงเรียนสำหรับบุตรขุนนาง ข้าราชการและประชาชนทั่วไป อนึ่งการเลิกทาสแม้จะไม่มีผลในทางเศรษฐกิจเท่ากับระบบไพร่แต่ก็เป็นการแสดงให้เห็นถึงแนวพระราชดำริอันก้าวหน้าของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงยอมรับคตินิยมตะวันตกใน

ด้านสิทธิและความเท่าเทียมกันในความเป็นมนุษย์ของประชาชน

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และในรัชกาลต่อมาจนถึง พ.ศ.2475 เป็นสมัยของการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ แต่ผู้ที่ทำมาหากินหรือค้าขายเป็นคนไทยก็มักจะเป็นเชื้อพระวงศ์และข้าราชการชั้นสูง ดังนั้นคนรุ่นใหม่และชนชั้นกลางที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการศึกษาจึงไม่อาจเข้าไปมีบทบาทได้ คนไทยที่ได้รับการศึกษาส่วนใหญ่เหล่านี้จึงหันเข้าหาระบบราชการ ทำให้ระบบราชการขยายมากขึ้นทุกที เนื่องจากข้าราชการซึ่งเรียกได้ว่าเป็นคนชั้นกลางเหล่านี้เป็นผู้ที่มีการศึกษาสูงทำให้มีช่องทางที่จะแสวงหาความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาทางการเมืองและการบริหารประเทศ แต่ในขณะที่ระบบการเมืองไม่มีการปรับปรุงในทางที่จะเอื้ออำนวยให้บุคคลกลุ่มนี้เข้าไปมีส่วนร่วมได้ย่อมจะทำให้ความรู้สึกไม่พึงพอใจต่อระบบการเมืองของคนกลุ่มนี้ทวีความรุนแรงมากขึ้นทุกขณะและกลุ่มข้าราชการเหล่านี้เองได้กลายเป็นจักรกลสำคัญในการเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. 2475 ในเวลาต่อมา

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อศึกษาให้เห็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมการเมือง และเศรษฐกิจในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
2. เพื่อเป็นการวิเคราะห์ประเมินพัฒนาทางการเมือง สังคม และเศรษฐกิจในช่วง พ.ศ.2411-2453 ว่าได้ดำเนินมาอย่างไรมีผลต่อการเมืองการปกครองในปัจจุบันมากน้อยแค่ไหน
3. เพื่อแสดงให้เห็นว่าการวิเคราะห์ในทางประวัติศาสตร์ ไม่ใช่ว่าการศึกษาที่ผูกติดกับอดีตหรือ

การศึกษาอดีตเพื่ออดีต แต่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต ก็เป็นประวัติศาสตร์ที่จะมีผลต่ออนาคตด้วยเช่นกัน

ความสำคัญและประโยชน์ของการวิจัย

1. ผลงานวิจัยจะทำให้ได้เรียนรู้ถึงปัญหาที่ประเทศกำลังเผชิญอยู่กับการขยายตัวของลัทธิจักรวรรดินิยมตะวันตก โดยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงกำหนดระเบียบองค์การและสถาบันทางการเมืองเสียใหม่ เพื่อให้เหมาะสมกับเวลาขึ้นเพื่อจะได้เป็นทางที่จะทำให้เกิดความเจริญแก่บ้านเมืองต่อไป

2. จะทำให้เข้าใจต่อผลกระทบของการเกิดระบบชนวนเทศาภิบาลและการเกิดกระทรวง ทบวง กรม ซึ่งได้ค่อยๆ ขยายตัวแบบวิวัฒนาการอยู่เป็นเวลาหลายปี ยังปรากฏอย่างเด่นชัดจนจนกระทั่งทุกวันนี้

3. จะทำให้เข้าใจบทบาทและวิธีการของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงเห็นความจำเป็นต้องปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยด้วยการยกเลิกระบบทาสและระบบไพร่ตลอดจนระบบอื่นๆ ให้เป็นไปตามแบบตะวันตกรวมทั้งได้รับทราบผลการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวที่มีต่อสังคมไทย

4. ใช้เป็นตำราสอนในวิชาการทางสังคมศาสตร์ทั้งประวัติศาสตร์ รัฐศาสตร์ และ เศรษฐศาสตร์

สมมติฐานในการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ได้ตั้งสมมติฐานไว้ดังนี้

1. อำนาจของเสนาบดีในยุคต้นรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีมาก จึงทำให้พระองค์ต้องทรงหามาตรการทางการเมืองโยกอำนาจกลับสู่สถาบันพระมหากษัตริย์ให้ได้

2. ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นช่วงที่กระแสทางการเมืองทั้งภายในและภายนอกประเทศได้เปลี่ยนแปลงไปจากที่

เคยเป็นมา ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้เป็นเงื่อนไขทางการเมืองที่สำคัญในการที่จะเป็นเครื่องผลักดันให้พระองค์ทรงเลือกวิถีทางการเมืองการปกครอง และการทหารที่ทรงเชื่อมั่นว่าเพราะสมแก่กาลสมัยที่สุด

3. ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวงานบริหารในรูปเดิมย่อมไม่เหมาะสมกับกาลสมัย จึงเกิดความจำเป็นต้องมีการปรับปรุงการบริหารประเทศขึ้น ซึ่งจะเป็นการปูพื้นฐานไปสู่การปกครองระบอบประชาธิปไตย

4. พระราชกรณียกิจอันยิ่งใหญ่ที่เชิดชูพระเกียรติของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวคือการเลิกทาสและเลิกไพร่

5. ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ได้เร่งรัดปรับปรุงประเทศชาติเพื่อให้เจริญก้าวหน้าทัดเทียมนานาชาติในทุกๆ ด้าน ทรงดำเนินตามรัฐประศาสนบายที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า พระบรมชนกนาถได้ทรงวางไว้ พระองค์ได้ทรงดำเนินสืบต่อพระบรมราโชบายนั้นและทรงพระราชดำริกว้างขวางออกไปอีก จนสำเร็จเป็นความเจริญรุ่งเรืองของประเทศชาติ

ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยเรื่องนี้มุ่งจะวิเคราะห์ถึงสภาพทางการเมืองและการปกครองในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในการศึกษาจะมุ่งชี้ให้เห็นมูลเหตุที่มาของปัญหาต่างๆ อันเป็นปัจจัยผลักดันให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจำเป็นต้องดำเนินการปฏิรูปการปกครองในรัชสมัยของพระองค์ ศึกษาถึงพระราชดำริและพระบรมราโชบายของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงนิยมจะแบ่งปันพระราชอำนาจและระบบการเมืองบางอย่างให้แก่ระบบการเมืองย่อย อันจะเป็นวิถีทางที่จะนำไปสู่การปกครองตนเองในที่สุด

นิยามศัพท์

นิยามศัพท์เฉพาะ: ทฤษฎีเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง

ในการวิจัยครั้งนี้ มีศัพท์เฉพาะและทฤษฎีเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง ดังต่อไปนี้

การเมือง เป็นเรื่องของอำนาจที่จะบันดาลผลให้เกิดลักษณะ วิธีการ และวัตถุประสงค์ของการปกครองประเทศให้เป็นไปตามที่ผู้บริหารปรารถนา การใช้สิทธิพลเข้าไปมีส่วนบังคับกลไกและกรรมวิธีในการวางนโยบายหรือการตัดสินใจปัญหาต่างๆ ของรัฐ

การปกครอง เป็นการจัดระเบียบการเข้าไปบริหารกิจการภายในประเทศ ออกกฎหมาย ฯลฯ มีระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราช แบบประชาธิปไตยกษัตริย์อยู่ใต้รัฐธรรมนูญ สาธารณรัฐ เป็นต้น

การตรวจเอกสาร

ทฤษฎีเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง

ลุย (2528) พบว่า ผู้ปกครองไม่ว่าจะอยู่ในสมัยใดมีความเฉลียวฉลาด รอบรู้และศีลธรรมมากน้อยแค่ไหน บางครั้งก็ต้องมีความเด็ดขาดร่วมอยู่ด้วยจึงจะสามารถปกครองประเทศและนำไปให้ประเทศดำรงอยู่ได้โดยปลอดภัย แสดงว่าความเฉียบขาดเป็นการยืนยันลักษณะความเป็นผู้นำโดยตลอด

Meneill and Sedlar (1970) ได้เสนอความเห็นเกี่ยวกับรัฐว่า "รัฐคือตัวกลางที่จะประสานมนุษย์ให้สอดคล้องกลมกลืนกับกฎธรรมชาติ เพื่อความสุขสบายของมนุษย์ที่อาศัยอยู่ในรัฐเอง เพราะถ้าการรวมตัวและกิจกรรมภายในรัฐของมนุษย์ขัดแย้งหรือไม่สอดคล้องกับกฎธรรมชาติ รัฐก็จะสลายลง ซึ่งก็หมายถึงความไม่สะดวกของมนุษย์อย่างแน่นอน ดังนั้นการมีอยู่ของรัฐก็เพื่อความสะดวกสบายของมนุษย์เองมนุษย์เป็นองค์ประกอบสำคัญในเรื่องของการเมือง

เพราะความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ซึ่งมีหลายลักษณะนั้นก่อให้เกิดระบบการเมืองที่ต่างกัน

อาภากร (2526) พบว่า แนวคิดทางการเมืองของขงจื๊อคือขงจื๊อเห็นว่าการปกครองด้วยคุณธรรมเป็นการปกครองที่ดีที่สุด และการปกครองชนิดนี้เกิดขึ้นได้เพราะผู้ปกครองมีคุณธรรมนั่นเอง ขงจื๊อเน้นความมีคุณธรรมของผู้ปกครองอย่างมาก และความมีคุณธรรมของผู้ปกครองจะทำให้ผู้ปกครองสามารถอยู่ในตำแหน่งได้ยาวนาน

แนวคิดทางการเมืองของเหมาเจ๋อตงคือเหมาเจ๋อตงมีความเห็นว่า สิ่งแวดล้อมที่สำคัญที่สุดในการกำหนดจิตสำนึกของมนุษย์คือ ระบบเศรษฐกิจ ปัญหาในเรื่องเศรษฐกิจทำให้มนุษย์ในอดีตที่ผ่านมาต้องพบกับความทุกข์ยากเนื่องจากความแตกต่างระหว่างชนชั้นและความขัดแย้งของชนชั้น รัฐจึงเกิดมาเพราะความแตกต่างระหว่างชนชั้น มีการเน้นการปกครองแบบรวมอำนาจไว้ที่ศูนย์กลางและผู้ปกครองเป็นผู้ชี้แนะทางการเมือง

Segaller (1989) ได้กล่าวยกย่องรัชกาลที่ 5 ว่าสมควรได้รับการถวายพระนามว่าพระปิยมหาราช (Phra Piya Maharaj) โดยได้อธิบายไว้ว่าในรัชสมัยของพระองค์ประเทศต่างๆ ในยุโรป กำลังแสวงหาเมืองขึ้นและอาณานิคมในทวีปเอเชีย ประเทศในเอเชียตกเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษและฝรั่งเศสหลายประเทศ แต่ด้วยพระปรีชาสามารถของพระองค์จึงได้นำประเทศไทยให้รอดพ้นจากการตกเป็นเหยื่อของการล่าเมืองขึ้นของประเทศมหาอำนาจยุโรปมาได้อย่างหวุดหวิด และนโยบายผ่อนสั้นผ่อนยาว ประเทศไทยจึงได้ชื่อว่าจะไม่เคยตกเป็นเมืองขึ้นของประเทศใดมาก่อน (Thailand never colonized by any European countries) เพราะความสามารถของพระองค์จึงเป็นที่รักและเทิดทูนของประชาชนทั้งชาติ ต่างพากันถวายพระนาม "พระปิยมหาราช" คือกษัตริย์อันเป็นที่รักสูงสุดของประชาชนชาวไทยทั้งชาติ

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าในครั้งนี้ได้ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) และเสนอรายงานแบบพรรณนาโวหาร (Analytical Description) ข้อมูลที่ใช้ศึกษาค้นคว้าได้ใช้เอกสารชั้นต้น (Primary sources) และ อาศัยเอกสารชั้นรอง (Secondary Sources) ควบคู่กันไป

โดยมีแนวทางการดำเนินการศึกษาค้นคว้า ดังนี้

1. แหล่งศึกษาค้นคว้าที่สำคัญ

1.1 หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

1.2 หอสมุดแห่งชาติ

1.3 สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยต่างๆ

และห้องสมุดสยามสมาคม

2. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

2.1 จากข้อมูลที่เป็นเอกสารชั้นต้นจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ

2.2 ข้อมูลวิทยานิพนธ์และหนังสือเกี่ยวกับการเมืองการปกครองของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

3. การจัดกระทำกับข้อมูล

3.1 ตรวจสอบข้อมูลแบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอนคือ

ก. การตรวจสอบภายนอกว่าข้อมูลที่ได้มานั้นเป็นข้อมูลในแง่ของการเก็บข้อมูลจากเอกสารชั้นต้นจริงหรือไม่ โดยใช้วิธีตรวจสอบว่าแหล่งที่มาเชื่อถือได้มากน้อยเพียงไร

ข. ตรวจสอบภายใน โดยพิจารณาเปรียบเทียบเนื้อหาข้อมูล ตลอดจนนำข้อคิดเห็นที่ปรากฏในเอกสารชั้นต้นและชั้นรองมาประมวลเขียนรายงานผลการวิจัยเรื่องนี้ออกมา

3.2 สรุปและตอบคำถามเชิงวิจัยที่ได้ตั้งไว้

4. การนำเสนอข้อมูล

ข้อมูลผ่านการตรวจสอบความเชื่อถือได้แล้ว

ได้นำมาเสนอรายงานแบบพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Analytical Description) โดยนำเสนอเป็นบทๆ ดังต่อไปนี้

บทที่ 1 บทนำ

บทที่ 2 การโยกอำนาจกลับสู่สถาบันพระมหากษัตริย์ในช่วงก่อนการปฏิรูป

การปกครองแผ่นดิน

บทที่ 3 การเมืองการทหารในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

บทที่ 4 การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการปกครองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

บทที่ 5 การเลิกทาสและเลิกไพร่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

บทที่ 6 พระราชกรณียกิจและพระราชจริยวัตรของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

บทที่ 7 สรุปและข้อเสนอแนะ

สรุป

ตอนที่ 1 การโยกอำนาจกลับสู่สถาบันพระมหากษัตริย์ในช่วงก่อนการปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน

ผลการศึกษาพบว่าหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวสวรรคตแล้วขุนนางและเสนาบดีได้ลงมติเห็นชอบให้เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ขึ้นครองราชย์เป็นพระมหากษัตริย์องค์ที่ 5 แห่งราชวงศ์จักรี โดยมีสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงกล่าวถึงฐานะของพระองค์ในขณะนั้นเอาไว้อย่างรัดกุม ดังปรากฏในพระราชหัตถเลขาที่พระราชทานไปยังสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช (เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์) ในตอนนั้นว่า

"...ไม่มีมารดา มีญาติฝ่ายมารดาก็ล้วนแต่โลเล

เหลวไหล หรือไม่โลเลเหลวไหลก็ได้ตั้งอยู่ในตำแหน่งราชการอันใดเป็นหลักฐาน ฝ่ายญาติข้างพ่อคือเจ้านายทั้งปวง ก็ตกอยู่ในอำนาจของสมเด็จพระยาฯ เปรียบเสมือนคนที่ศีรษะขาดแล้ว จับเอาแต่ร่างกายขึ้นตั้งไว้ในที่สมมติยศยศ เหลือที่จะพรรณนาถึงความทุกข์อันต้องกำพัวในอายุเพียงเท่านั้น ทั้งมีศัตรูซึ่งมุ่งหมายอยู่โดยเปิดเผยรอบข้างทั้งภายนอกภายใน ทั้งในกรุงเองและต่างประเทศ.."

พระองค์จึงพยายามตัดทอนอำนาจของบรรดากลุ่มขุนนางผู้ไม่ภักดีต่อราชบัลลังก์ลงไปโดยได้ออกพระบรมราชโองการให้ตั้งหอรัษฎากรพิพัฒน์ขึ้นใน พ.ศ. 2416 และได้กำหนดให้เสนาบดีทุกกระทรวงจะต้องส่งรายได้ที่ตนจัดเก็บได้นำส่งยังพระคลังโดยตรง ปรากฏว่าในปี พ.ศ. 2417 พระยาอาหารบริรักษ์เสนาบดีกรมนาหลานสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ไม่ส่งรายได้ของกรมมาให้หอรัษฎากรพิพัฒน์นั้น สภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดินได้ตัดสินให้ถอดพระยาอาหารบริรักษ์ออกจากตำแหน่งเสนาบดีกรมนาและให้จำคุก 12 ปี ดังมีข้อความจากจดหมายเหตุ ร.5 ชำระความเรื่องพระยาอาหารบริรักษ์เสมียนตราถือเงินค่านา ความว่า

"...เจ้าพนักงานกรมนา ทำบาปอุชิตูลเกล้าถวายเจ้าพนักงานได้ตรวจสอบดูบาปอุชิตเงินแก่พระยาไชยยศสมบัติ ยังขาดอยู่เป็นจำนวนมาก จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ชำระสอบบาปอุชิตกรมกากับบาปอุชิตตัวฎีกาต่างๆ ... ซึ่งพระยาอาหารบริรักษ์ได้รับตำแหน่งทำการกรมนานั้น พระยาอาหารบริรักษ์กับพรรคพวกช่อปิดบังเอาไว้..."

นอกจากนั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังต้องทรงเผชิญกับปัญหาอันเกิดจากการที่เจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ได้แต่งตั้งกรมหมื่นบวรวิไชยชาญ พระองค์ฯ ฝายอดยิ่งยศพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นดำรง

ตำแหน่งกรมพระราชวังบวรสถานมงคล หรือตำแหน่งวังหน้าอันเป็นตำแหน่งอุปราชขององค์พระมหากษัตริย์ ซึ่งตามโบราณราชประเพณี พระมหากษัตริย์จะเป็นผู้ทรงแต่งตั้งตำแหน่งนี้ด้วยพระองค์เอง การมีกรมพระราชวังบวรฯ ในรัชกาลนี้จึงกลายเป็นเครื่องบั่นทอนพระราชอำนาจให้คลอนแคลนมากยิ่งขึ้นและนำมาซึ่งปัญหาความหวาดระแวงกันและกันระหว่างวังหลวงและวังหน้า และนำมาซึ่งวิกฤตการณ์ขึ้นรุนแรงในเหตุการณ์ที่เรียกว่า "วิกฤตการณ์วังหน้า" ซึ่งเกิดขึ้นในระหว่างเดือนธันวาคม พ.ศ. 2417-เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2418* ปรากฏว่าเหตุการณ์นี้ยุติลงได้อย่างเรียบร้อยและใน พ.ศ. 2428 ซึ่งเป็นปีที่กรมพระราชวังบวรวิไชยชาญถึงวาระและเป็นที่ทรงยกเลิกตำแหน่งวังหน้าเด็ดขาด ครั้นปีต่อมาคือ พ.ศ. 2429 ก็ได้ทรงสถาปนาตำแหน่งสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามกุฎราชกุมารเป็นครั้งแรก นับได้ว่าอำนาจของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทวีมากขึ้นตามลำดับ จนกระทั่งได้พระราชอำนาจเด็ดขาดอย่างแท้จริง

ตามจดหมายเหตุ ร.5 เรื่องในกรมพระราชวังบวรวิเทศ มีข้อความว่า

"...มีพระบรมราชโองการให้ประกาศแก่พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการผู้ใหญ่ ในกรุงและหัวเมืองให้ทราบทั่วกันว่าในครั้งนี้นั้นกรมพระราชวังบวรสถานมงคลถึงวาระลงไปเป็นธรรมเนียมมาแต่เดิม ข้าราชการในพระราชวังบวรต้องลงมาสทบบพระเดชในพระบรมมหาราชวังสืบไป

ตำแหน่งที่พระมหาอุปราชกรมพระราชวังบวรสถานมงคลนั้นการเปลี่ยนแปลงมาหลายชั้น จนถึงกรุงสยามได้ผูกพันทางพระราชไมตรีกับนานาประเทศ ซึ่งมีธรรมเนียมติดกับกรุงสยามก็ก่อเกิดเป็นที่เข้าใจผิดไปต่างๆ การที่จะเป็นการเรียบร้อยเป็นคุณแก่แผ่นดิน

* การใช้ พ.ศ. สมัยก่อน พ.ศ. 2483 นั้นใช้เดือนเมษายนเป็นเดือนแรกของปี และเดือนมีนาคมเป็นเดือนสุดท้ายของปี

ดินอย่างใดก็เป็นที่ยึดข้องไม่สะดวกได้เป็นตำแหน่งลอยอยู่มิได้มีคุณสมบัติดินอย่างหนึ่ง เป็นแต่ต้องใช้เงินแผ่นดิน ซึ่งจะต้องรักษาดำแหน่งยศพระมหาอุปราชอยู่เปล่าๆ โดยมากจึงได้เห็นพร้อมกันว่า ควรจะต้องยกตำแหน่งที่พระมหาอุปราชนี้ไว้ ไม่ตั้งพระบรมวงษานุวงศ์พระองค์ใดขึ้นนั้นชอบแล้วจึงมีพระบรมราชโองการมาให้ประกาศมาเสียให้ทราบทั่วกัน อย่าให้ตื่นเต้นคิดอ่านวุ่นวาย มุ่งหมายอย่างหนึ่งนั้นข้าราชการในพระราชวังบรรทมก็มาเข้าสมทบรับราชการในพระบรมมหาราชวังต่อไป ควบคุมผู้คนซึ่งได้ยังปัญหาอยู่ตามเดิมให้เป็นการเรียบร้อยอย่าให้แตกหมู่แตกพรรคเหมือนเมื่อครั้งกรมพระราชวังบวรสถานมงคลดำรงอยู่นั้นทุกประการ อย่าให้ผู้ใดตื่นเต้นตกใจฤาอย่างหนึ่ง นอกจากหมายประการนี้เป็นอันขาด..."

ตอนที่ 2 การเมืองและการทหารในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลเกล้าเจ้าอยู่หัว

ผลการศึกษาพบว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนาสถาบันทางการเมืองต่างๆ ขึ้นมา เพื่อเป็นฐานอำนาจในการต่อรองและคานอำนาจของผู้ไม่ปรารถนาดีต่อพระองค์ โดยทรงเริ่มต้นกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ขึ้นก่อนใน พ.ศ.2413 กองทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ที่ทรงตั้งขึ้นได้เติบโตมีจำนวนทหารมากขึ้นเรื่อยๆ จากเริ่มแรกเกณฑ์มาฝึกทหารขึ้นต้นเพียง 24 คน ต่อมาเพิ่มเป็น 72 คน สองกองร้อยและหกกองร้อยตามลำดับ ทรงตั้งสภาที่ปรึกษาราชการในพระองค์ (Privy Council) และสภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน (Council of State) ขึ้นเป็นคณะที่ปรึกษาราชการส่วนพระองค์และส่วนที่เป็นราชการแผ่นดินตามลำดับใน พ.ศ. 2417 ทั้งนี้เป็นการเพิ่มกำลังทางการเมืองของพระองค์อีกชั้นหนึ่ง สภาทั้งสองนี้นอกจากจะทำหน้าที่อื่นเป็น

ประโยชน์ต่อบ้านเมืองที่ตั้งขึ้นเพื่อโยงอำนาจจากกลุ่มขุนนางเก่า กลับมายังพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ที่ละน้อยๆ อีกด้วย ซึ่งจะเห็นได้จากพระราชดำรัสตอบความเห็นของผู้กราบบังคมทูลให้มีการเปลี่ยนแปลงระเบียบราชการแผ่นดิน ร.ศ.103 ตอนหนึ่งว่า...*ราชการในเมื่อเรานี้ ถ้าจะเทียบกับประเทศอื่นๆ การแต่เดิมมานั้น การเอกเสกคิวดิฟกับลิสเลติฟรวมอยู่ในข้าแผ่นดินกับเสนาบดีโดยมากแต่ครั้งมาเมื่อเรียนซึ่งในตอนต้นอำนาจนั้นก็อยู่แต่เรียนดีและเสนาบดีทั้งสองอย่าง ครั้นภายหลังมาเมื่อเรามาอำนาจขึ้น ตำแหน่งเอกเสกคิวดิฟนั้นเป็นที่หวงแหนของเรียนดีแลเสนาบดีแต่ลิสเลติฟนั้นหาใครจะมีผู้ใดชอบใจไม่ เราจึงได้จัดอุดหนุนการลิสเลติฟขึ้นจะมีถึงได้จัดอุดหนุนการลิสเลติฟขึ้นจะมีถึงเคาน์ซิลที่ปรึกษาทำกฎหมายเนืองๆ เป็นต้น จนตกลงเป็นเสนาบดีเป็นคองเวอร์เมนต์ เรากลายเป็นหัวหน้าของพวกลิสเลติฟเคาน์ซิลเป็นออฟฟิเชียลของคองเวอร์เมนต์ตรง เมื่อการภายหลังมาเมื่อเหตุการณ์ในการคองเวอร์เมนต์มากขึ้นเป็นโอกาสที่เราจะได้แทรกมือลงไปได้บ่อยๆ เราจึงได้ถืออำนาจเอาเอกเสกคิวดิฟได้ที่ละน้อยละน้อย จนภายหลังตามลำดับมาจนกระทั่งบัดนี้เรากลายเป็นตัวคองเวอร์เมนต์..."

สำหรับทางด้านการทหารนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตั้งพระทัยแน่วแน่ว่า การที่จะขยายขนาด และปรับปรุงสมรรถภาพของกองทัพบกของไทยถึงกระนั้นก็ตามกำลังทหารของไทยก็ยังไม่มีประสิทธิภาพพอในการที่จะใช้เป็นกำลังคุ้มกันภัยที่เกิดขึ้นได้อย่างแท้จริง ดังเห็นได้จากวิกฤตการณ์ ร.ศ.112 ที่ฝรั่งเศสได้ส่งเรือรบ 3 ลำ ชื่อ ลูเต็ง (Lutin) แองก๊องสต็อง (Inconstant) และ โกเม็ต (Comete) เข้ามาปิดปากอ่าวไทยและแล่นเข้ามาทางปากแม่น้ำเจ้าพระยา โดยเรือ จี เบ เซย์ (J.B.Say) เรือสินค้าฝรั่งเศสซึ่งเคยอยู่ก่อนเป็นเรือนำร่อง ฝาย

* ปัญหาส่วนนี้คือ สถาบันตุลาการและกฎหมายของทางตะวันออกไม่ได้มีการวิวัฒนาการอย่างเป็นอิสระ

ไทยไม่อาจยับยั้งฝรั่งเศสได้ แม้ว่าทหารไทยจะได้พยายามระดมยิงเรือฝรั่งเศสจากป้อมพระจุลจอมเกล้า และป้อมผีเสื้อสมุทรบริเวณปากแม่น้ำ แต่เนื่องจากหมอกลงหนัก เรือฝรั่งเศสทั้ง 3 ลำจึงผ่านเข้าไปถึงกรุงเทพฯ ได้ ในการตกลงเจรจาสันติภาพกับฝรั่งเศส พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ได้ทรงตัดสินพระทัยอย่างรอบคอบในการรักษาประเทศให้รอดพ้นจากอำนาจของชาติมหาอำนาจ โดยทรงยินยอมตามข้อเรียกร้องของฝรั่งเศสแต่โดยดี ต่อมาไทยต้องเสียดิน

แดนต่อมาอีก 2 ครั้ง เพื่อให้ฝรั่งเศสถอนกำลังทหารออกจากจันทบุรีและตราด ทั้งนี้ตามสนธิสัญญา พ.ศ.2446 และ พ.ศ.2449 ตามลำดับ สำหรับดินแดนที่เสียไปใน พ.ศ.2449 นี้คือ พระตะบอง เสียมราฐ และศรีโสภณ เมื่อได้ดินแดนทุกส่วนตามที่ต้องการไปจากไทยแล้ว การคุกคามของฝรั่งเศสต่อไทยจึงสิ้นสุดลง ส่วนอังกฤษได้ขยายอำนาจเข้ามาในหัวเมืองมลายูในส่วนที่เป็นของสยาม จนในที่สุดไทยต้องยอมยกสิทธิหัวเมืองมลายูคือ ไทรบุรี ปัตติ กาลันตัน ตรังกานุ

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ กับสมเด็จพระเจ้าซาร์ นิโคลัสที่ 2 แห่งรัสเซียทรงฉายพระรูปร่วมกันเมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม ค.ศ.1897 (พ.ศ.2440) ที่พระราชวังฤดูหนาว กรุงเซนต์ปีเตอส์เบิร์ก เมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระจุลเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จเยือนยุโรปครั้งแรก เพื่อให้ฝรั่งเศสและอังกฤษเห็นความสัมพันธ์ของพระราชวงศ์ทั้งสอง เป็นการลดการคุกคามของฝรั่งเศสและอังกฤษลงไปได้บ้าง แทนที่คิดจะยึดประเทศไทยเป็นเมืองขึ้นของตน

ให้อังกฤษใน พ.ศ.2452 โดยที่ไทยได้ผลประโยชน์ตอบแทนจากอังกฤษในด้านการยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตและได้กู้เงินมาสร้างรถไฟสายได้ในวงเงิน 4 ล้านปอนด์ จะเห็นได้ว่าในรัชสมัยของพระองค์ประเทศต่างๆ ในทวีปยุโรปกำลังแสวงหาเมืองขึ้นและอาณานิคมในทวีปเอเชีย ประเทศในเอเชียตกเป็นเมืองขึ้นของฝรั่งเศสและอังกฤษพระองค์จึงได้นำประเทศไทยให้รอดพ้นจากการตกเป็นเหยื่อของการล่าเมืองขึ้นของประเทศมหาอำนาจยุโรปมาได้อย่างหวุดหวิด* และนโยบายผ่อนสั้นผ่อนยาว ประเทศไทยจึงได้ชื่อว่าไม่เคยตกเป็นเมืองขึ้นของประเทศใดมาก่อน

ตอนที่ 3 การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการปกครองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ผลการศึกษาพบว่า ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ความเจริญของบ้านเมืองเพิ่มขึ้นงานบริหารในรูปเดิมย่อมไม่เหมาะสมกับกาลสมัยจึงเกิดความจำเป็นต้องมีการปรับปรุงการบริการประเทศขึ้นใน พ.ศ. 2435 พระองค์ได้ทรงเปลี่ยนแปลงการปกครองจากแบบเดิมเป็นระบบกระทรวง โดยมีกระทรวงทั้งสิ้น 12 กระทรวง นับตั้งแต่ พ.ศ.2437 เป็นต้นมาได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดหัวเมืองเป็นมณฑลเทศาภิบาลและแก้ไขบบมณฑลอย่างทีจัดเดิมมาเป็นอย่างมณฑลเทศาภิบาลด้วยปีละ 2-3 มณฑล จนถึง พ.ศ.2449 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้แบ่งพระราชอาณาจักรสยามออกเป็น 18 มณฑล รวมทั้งกรุงเทพมหานครด้วย ระบบเทศาภิบาลซึ่งเป็นการรวมอำนาจการปกครองส่วนภูมิภาคเข้าสู่ส่วนกลางใน

กรุงเทพฯ นี้ ทำให้กรุงเทพฯ กลายเป็นนครศูนย์กลาง (Primate city) ที่รวมเอาความเจริญต่างๆ เอาไว้ และดึงดูดทรัพยากรต่างๆ จากภูมิภาคเข้ากรุงเทพฯ ได้อย่างมีประสิทธิภาพขึ้น และเป็นต้นเหตุที่นำไปสู่ความเหลื่อมล้ำทางการพัฒนาระหว่างกรุงเทพฯ กับภูมิภาคทราบเท่าทุกวันนี้

ภายหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงจัดกลุ่มอำนาจอื่นหรือบ้นทอนฐานอำนาจของกลุ่มอำนาจอื่นและทรงดึงอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางก็ได้เกิดการให้ "เงินเดือน" แก่ข้าราชการ โดยในระยะแรกจะให้เงินเดือนแก่ข้าราชการกระทรวงการคลังก่อนเพื่อตัดปัญหาเรื่องการแสวงหารายได้แบบเดิมของข้าราชการที่มีหน้าที่เก็บรวบรวมภาษีให้แก่พระคลังสมบัติ ซึ่งทำให้พระคลังมหาสมบัติได้เงินภาษีไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วย ต่อจากนั้นการให้เงินเดือนข้าราชการก็ขยายไปยังหน่วยงานอื่นๆ จนในปีพ.ศ.2440 ก็ได้มีพระราชบัญญัติปกครองท้องที่ ร.ศ.116 กำหนดให้ข้าราชการรับเงินเดือนจากรัฐบาล

การเปลี่ยนแปลงจากระบบเก่ามาเป็นแบบใหม่ค่อยๆ ซึมเข้าไปในทุกซอกทุกมุมของการปกครอง โดยมีใช้เป็นการเปลี่ยนแปลงโดยกระทันหันไม่ ทั้งนี้ก็เนื่องจากปัจจัยทางการเงินการเมืองและอุปสรรคอื่นๆ อันไม่อาจกำจัดให้หมดสิ้นไปได้ในระยะเวลานั้นๆ เมื่อสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพกราบบังคมทูลลาออกจากตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยเมื่อ พ.ศ.2458 การปกครองหัวเมืองของประเทศสยามได้เข้าสู่สมัยปัจจุบันแล้ว รัฐบาลกลางได้เริ่มมือเข้ามาจัดการปกครองพร้อมกับรับผิดชอบในสวัสดิภาพของหัวเมืองทุกแห่งทั่วประเทศ ในขณะเดียวกันข้าราชการตามหัวเมืองก็เปลี่ยนจากลักษณะการเป็น

* โดยที่ไทยต้องยินยอมตามข้อเรียกร้องของฝรั่งเศสแต่โดยดี เพื่อให้ฝรั่งเศสถอนกำลังทหารออกจากจันทบุรีและตราด ทั้งนี้ตามสนธิสัญญา พ.ศ.2446 และ พ.ศ.2449 ตามลำดับสำหรับดินแดนที่เสียไปใน พ.ศ.2449 นี้คือพระตะบอง เสียมราฐ และศรีโสภณ ฝ่ายอังกฤษไทยต้องยอมยกหัวเมืองมลายูคือไทรบุรี บลิส กลันตัน ตรังกานุให้อังกฤษใน พ.ศ.2452

เจ้าขุนมูลนายมาเป็นตัวแทนของรัฐบาล มีสิทธิหน้าที่รับผิดชอบเช่นเดียวกับข้าราชการอื่นๆ และถ้ามองย้อนกลับไปจะเห็นได้ว่าผลของการเปลี่ยนแปลงแบบ "พลิกแผ่นดิน" ซึ่งเริ่มตั้งแต่ พ.ศ.2435 และซึ่งได้ค่อยๆ ขยายตัวแบบวิวัฒนาการอยู่เป็นเวลาหลายปี ยังปรากฏอย่างเด่นชัดจวบจนกระทั่งทุกวันนี้

ตอนที่ 4 การเลิกทาสและเลิกไพร่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ผลการศึกษาพบว่า สาเหตุที่ทำให้มีการเลิกทาส มีมูลเหตุมาจากภายนอก เป็นผลกระทบจากการที่ประเทศไทยได้รับวัฒนธรรมตะวันตกที่เน้นความเสมอภาคของราษฎรและมูลเหตุภายใน โดยที่ประเพณีการมีทาสไม่เหมาะสมกับสภาพสังคม เศรษฐกิจและการปกครองของไทยในสมัยรัชกาลที่ 5 เช่นปัญหาเรื่องนายทาสข่มเหงทาสเรื่องทาสข่มเหงทาสเรื่องทาสหลบหนีนาย และปัญหาอื่นๆ ประเพณีการที่ทาสได้กลายมาเป็นอุปสรรคที่สำคัญต่อการปฏิรูประบบเศรษฐกิจและกิจการอื่นๆ เพราะปรากฏว่าในเวลานั้นมีพลเมืองเป็นจำนวนไม่น้อยที่ยังอยู่ในสภาพทาสและพวกทาสนี้ไม่มีอิสระทางเศรษฐกิจ จึงต้องเสียภาษีในอัตราที่ต่ำมากเพียงคนละ 6 สลึงต่อปี ในขณะที่ผู้เป็นไทต้องเสียคนละ 6 บาทต่อปี จากจดหมายเหตุ ร.5 เรื่องประกาศปรึกษาการเลิกทาสและบ่อนเบี้ย มีข้อความว่า "...จะให้ทำการสิ่งใดถ้าตัวทาสหนีไปเอง ผู้ไรจะเป็นผู้ตามจับ ใครจะเป็นผู้เสียเงินให้แก่เจ้าเงิน ทาสจะไปหาเงินที่ไหนก็ไม่ได้ด้วยไม่มีใครอยากจะช่วย ตระลาการไว้ใจผู้คุมก็จะเอาทาสไปใช้ที่บ้านตามสบาย ข้อนี้เห็นเป็นเรื่องเดือดร้อนแก่เจ้าเงิน การที่จะต้องทำนั้นจะต้องเลิกถอนการที่ควรจะต้องเลิกเปลี่ยนแปลง การที่ควรจะต้องเปลี่ยนทั้งการที่ควรจะต้องตั้งการที่ควรจะต้องเลิกนั้น คือเลิกซึ่งสังกัดมือด้วยน้ำหมึก ทาสพวกนี้เป็นทาสห่วยบ่อนเบี้ย การพนันต่างๆ แลการอื่นๆ อีกเป็น

หลายอย่างที่เป็นการไม่ดีกับบ้านเมืองที่ควรจะต้องเลิก ซึ่งว่ามานี้แต่สิ่งที่เลเห็นเป็นการใหญ่ๆ ก็การที่จะต้องเปลี่ยนแปลงนั้น ศาลเป็นที่ชำระความ รับความทุกข์ร้อนของราษฎร โป利斯ซึ่งจะรักษาชีวิตและทรัพย์สินสมบัติของคนทั้งปวงทั่วทั้งแผ่นดิน การที่จะต้องทำนุบำรุงการค้าขายให้เจริญขึ้น ถ้าจะคิดเลิกเบี้ยเสียไม่ให้ราษฎรเล่น ก็คงจะต้องมีเจ้าพนักงานคอยจับ จะได้ผู้ใดเป็นเจ้าพนักงาน หนึ่งถ้าจับมาได้แล้วตระลาการที่จะพิจารณาให้เป็นยุติธรรมนั้นก็หายาก เงินแผ่นดินจะตกลงอีกเกือบหมื่นชั่ง การเล่นเบี้ยก็จะไม่หยุดลงได้ ราษฎรก็จะเล่นชุกชุมคงอยู่อย่างเดิม เพราะคนซึ่งจะไปจับไม่มีตระลาการซึ่งจะชำระก็ไม่ตรง หนึ่งทาสที่พ้นค่าตัวไปได้ พื้นเพทาสทวนรอนสิ่งไรก็ไม่มี ไม่ได้ร่ำเรียนวิชาในการที่จะทำมาหากินสิ่งไรเลย เมื่อเวลาหลุดออกเป็นไทแล้วทวนรอนก็ไม่มีจะไปกู้เงินใครก็ไม่มีใครเชื่อถือ จะต้องเป็นโจรผู้ร้าย ถ้าเลิกทาสเสียทุกห้ามไม่ให้มีทาสต่อไป คงจะต้องจ้างคนใช้ตามบ้านใหญ่ๆ ขุนนาง ข้าราชการฝ่ายหน้าในถนนหนึ่งอย่างต่ำ ต้องมีสามคนสี่คนจึงจะพอใช้ หนึ่งถ้าจะเลิกทาสตามบ้านช่องขุนนางเคยมีทาสใช้สอยรักษาบ้านอยู่แต่ก่อน ก็จะต้องจ้างคนรักษา ทวนรอนที่จะใช้ก็ไม่มีก็จะเกิดโจรผู้ร้ายชุกชุมขึ้น..."

พระบรมราชโองบายในการเลิกทาสของรัชกาลที่ 5 ซึ่งเริ่มต้นมาตั้งแต่ พ.ศ.2417 โดยเริ่มจากมณฑลภาคกลางได้เริ่มขยายไปยังมณฑลพายัพใน พ.ศ.2443 และขยายไปยังมณฑลบูรพาใน พ.ศ.2447 แสดงให้เห็นว่าช่วงเวลาเหล่านี้ การปลดปล่อยทาสเริ่มแผ่ขยายไปเกือบทั่วราชอาณาจักรแล้ว นับได้ว่าความสำเร็จในการเลิกทาสเป็นความสำเร็จที่ยิ่งใหญ่และเป็นจุดเปลี่ยนแปลงที่สำคัญยิ่งในประวัติศาสตร์ไทย

นอกจากนั้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ยังได้ทรงยกเลิกระบบไพร่อย่างเป็นทางการขึ้นเป็นตอนนับตั้งแต่ พ.ศ.2413 เป็นต้นมา จนถึง พ.ศ.2448 เมื่อมีการตราพระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหาร

รัตนโกสินทร์ศก 124 โดยกำหนดให้ชายฉกรรจ์ที่มีอายุครบ 18 ปี รับราชการในกองประจำการมีกำหนด 2 ปี แล้วปลดไปอยู่กองหนุน ผู้ที่ได้รับราชการในกองประจำการแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ผู้นั้นพ้นจากการเสียเงินค่าราชการใดๆ จนตลอดชีวิตทุกคนที่เป็นชายไทยยกเว้นคนจีนและคนปากคนคอยเท่านั้น จะต้องอยู่ภายใต้พระราชบัญญัติฉบับนี้ทั้งสิ้น

การยกเลิกระบบไพร่ก่อให้เกิดผลกระทบหลายประการคือ ประการแรกเป็นการปล่อยคนไทยให้เป็นอิสระแก่ตนเองโดยสิ้นเชิง ประการที่สองก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงฐานะของไพร่มาเป็นทหารประจำการติดอาวุธสมัยใหม่ ซึ่งมีความคล่องตัวกว่าการเกณฑ์ไพร่ไปราชการสงคราม ดังเช่นสมัยโบราณ ประการที่สามทำให้ฐานอำนาจของบรรดาขุนนางทั้งหลายถูกลดทอนลงเป็นลำดับ เพราะบรรดาไพร่ถูกดึงมาเป็นทหารอาสาสมัครในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในขณะที่ฐานอำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์ก็มีความมั่นคงมากขึ้น ประการที่สี่ก่อให้เกิดผลดีต่อการปฏิรูประบบบริหารราชการแผ่นดินสมัยใหม่ ซึ่งต้องการคนทำงานแบบเต็มเวลาไม่ใช่ว่าการถูกเกณฑ์แรงงาน ประการที่ห้าเป็นผลดีต่อธุรกิจการลงทุนและการผลิตในระยะหลัง ซึ่งต้องการแรงงานเสรี ทั้งหมดล้วนแต่เป็นผลดีต่อสังคมไทยเป็นส่วนใหญ่

ตอนที่ 5 พระราชกรณียกิจและพระราชจริยวัตรของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ผลการศึกษาพบว่าในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ได้เร่งรัดปรับปรุงประเทศชาติ เพื่อให้เจริญก้าวหน้าทัดเทียมนานาประเทศในทุกๆ ด้านรัชกาลที่ 5 ทรงมีพระราชดำริว่ารัฐบาลของพระองค์ต้องพัฒนาประเทศตามแบบตะวันตกพระองค์จึงได้ทรงส่งพระโอรส 4 พระองค์ไปยังอังกฤษเพื่อทรงศึกษาเล่าเรียนซึ่งในภายหลังพระ

โอรสได้ทรงนำวิชาความรู้กลับมาปฏิรูปการปกครองในหลายๆ ด้าน

การคมนาคมเป็นเครื่องสนับสนุนการปกครอง โดยให้ความสะดวกแก่การติดต่อราชการและมหาชนนั้น รัชกาลที่ 5 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดการรถไฟและการไปรษณีย์โทรเลขขึ้น ได้ทรงเปิดทางรถไฟระหว่างพระนครกับอยุธยาเป็นครั้งแรกในวันที่ 26 มีนาคม พ.ศ.2439 รวมระยะทางที่เปิดใช้ได้ ในปลายรัชสมัยของพระองค์ยาว 932 กิโลเมตรนับตั้งแต่ พ.ศ.2413-2447 ได้มีการขุดคลองในรัชสมัยของพระองค์ถึง 15 คลอง ด้วยกัน และมีการตัดถนนต่างๆ ในกรุงเทพฯ ถึงกว่า 110 สาย

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ มีพระอัธยาศัยโปรดในการประพาสเสด็จไปตามหัวเมืองน้อยใหญ่ในพระราชอาณาเขตเพื่อทรงตรวจตราการปกครองบ้าง เพื่อสำราญพระราชอิริยาบถบำรุงพระกำลังบ้าง ในการเสด็จภายในพระราชอาณาจักรนั้น บางคราวก็เสด็จโดยเปิดเผย บางคราวก็เสด็จอย่างเงียบๆ เช่นคราวเสด็จประพาสต้นครั้งแรก ทั้งนี้เพื่อจะได้ทราบความบกพร่องของการปกครอง และทุกข์สุขของพลเมืองด้วยพระองค์เองและจะได้ทรงเปลี่ยนแปลงแก้ไขเสีย

ในการเสด็จประพาสของรัชกาลที่ 5 นั้น จะเป็นการเสด็จประพาสหัวเมืองในพระราชอาณาเขตก็ดี หรือเสด็จต่างประเทศก็ดีย่อมมีจดหมายเหตุแทบทุกคราวถ้าเสด็จต่างประเทศมักจะทรงพระราชนิพนธ์จดหมายรายวันเพิ่มขึ้นอีกอย่างหนึ่งอย่างเช่นพระราชนิพนธ์จดหมายรายวันของพระองค์เมื่อเสด็จประพาสเกาะชวาทรงหลัง พ.ศ.2444 บางคราวจดหมายเหตุรายวันที่ทรงพระราชนิพนธ์ทรงยกย่องเป็นพระราชหัตถเลขาในส่วนพระองค์ ดังเช่นหนังสือไกลบ้านที่โปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงเอาพระราชหฤทัยใส่ดูแลทุกข์สุขของราษฎรเป็นอย่างยิ่ง

ทรงสืบสนองพระบรมราโชบายตามพระบรมชนกนาถ ในการเอาพระราชหฤทัยใส่ในฎีกาอันเป็นทุกข์เดือนร้อนของราษฎรทั้งปวง หากเป็นเรื่องราษฎรร้องทุกข์ในความเดือนร้อนหรือความไม่ยุติธรรมในเรื่องต่างๆ พระองค์ก็จะทรงหาทางปลดปล่อยแก้ไข หรือกำชับให้รัฐบาลรีบเร่งจัดการให้เป็นที่น่าพอใจ ตัวอย่างที่ราษฎรร้องทุกข์เห็นได้จากกรณีหลวงพ้อเพชร จังหวัดอุดรธานี เมื่อ พ.ศ. 2443 เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงสร้างวัดเบญจมบพิตร ทรงพระราชดำริที่จะหาพระพุทธรูปที่สวยงามตามหัวเมืองต่างๆ มาประดิษฐาน ณ วัดเบญจมบพิตร ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ได้พบพระพุทธรูปหลวงพ้อเพชรที่วัดวังเตาหม้อ (วัดท่าถนนปัจจุบัน) เจ้าอาวาสต้องยอมให้เชิญลงมาไว้ที่วัดเบญจมบพิตร กรุงเทพฯ โดยไม่เต็มใจเลยครั้นถึง พ.ศ.2453 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ โปรดเกล้าฯ พระราชทานพระพุทธรูปหลวงพ้อเพชรคืนไปไว้ที่วัดวังเตาหม้อตามคำเรียกร้องของชาวอุดรธานี

ข้อเสนอแนะ

1. ผู้วิจัยใคร่จะขอให้หน่วยงานที่รับผิดชอบดำเนินการจัดทำทำเนียบงานวิจัยทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไว้วันที่เดียวกันเพื่อให้ผู้สนใจได้ศึกษาค้นคว้าอย่างกว้างขวางเป็นระบบและมีความสะดวกยิ่งขึ้น

2. ผู้วิจัยขอแนะนำให้ดำเนินการวิจัยในเรื่องการเมืองการปกครองในรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระองค์อื่นๆ เพื่อให้เป็นงานวิจัยต่อเนื่องมีระบบและควรทำให้ครบวงจร

เอกสารอ้างอิง

หลักฐานชั้นต้น

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. 2437. ถัดมาจากสมุดไทย คำเส้นรงค์เส้นดินสอขาว. ร.58 ก.1/8 เรื่อง จักรการกระทรวงกลาโหม 23 มิถุนายน.

_____. ถัดมาจากสมุดไทยคำเส้นรงค์เส้นดินสอขาว.ร.5 ก. 13 3/16 พระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหารรัตนโกสินทร์ ร.ศ. 124.

_____. ถัดมาจากไมโครฟิล์ม ร.5 ม.2/75 กรมหมื่นดำรงเสด็จไปตรวจเมืองนครราชสีมาเห็นว่า การชำระความที่โรงศาลยังไม่เรียบร้อย.

กองหอสมุดแห่งชาติ. ถัดมาจากสมุดไทยคำเส้นรงค์เส้นดินสอขาว ห้องเอกสารโบราณ ชั้น 4 จดหมายเหตุรัชกาลที่ 5 เลขที่ 1842 มัคที่ 185 เล่ม 8 ข่าระความเรื่องพระยาอาหารบริรักษ์เสมียนตราถือเงินค่านา

_____. ถัดมาจากสมุดไทยคำเส้นรงค์เส้นดินสอขาว.ห้องเอกสารโบราณ ชั้น 4 จดหมายเหตุรัชกาลที่ 5 เลขที่ 1621 มัคที่ 163 เล่ม 4 กฎหมายสำหรับเจ้าพนักงานหอรัษฎากรพิพัฒน์

_____. ถัดมาจากสมุดไทยคำเส้นรงค์เส้นดินสอขาว ห้องโบราณ ชั้น 4 จดหมายเหตุรัชกาลที่ 5 เลขที่ 1 จ.ศ. 1247 เรื่องในกรมพระราชวังบวรทิวศด

หลักฐานชั้นที่สอง

กฎหมายตราสามดวง เล่ม 1.2525. กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.

กิตติ ดันไทย.2520. *คลองกับระบบเศรษฐกิจ ของไทย พ.ศ. 2367-2453*. กรุงเทพฯ:บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. 2526. *พระพุทธรูปที่สำคัญในเมืองไทย*. กรุงเทพฯ:องค์การค้าของคุรุสภา

- ขจร สุขพานิช.2519.ฐานันดรไพร่. กรุงเทพฯ:บรรณกิจเทรดดิ้ง, และ ณรงค์ พ่วงพิศ. 2535, *หนึ่งศตวรรษของสยามใหม่:ความเจริญก้าวหน้าและความอยู่รอด*.
- ทีกฤทธิ ปราโมช (ม.ร.ว.) 2534. *โครงการกระดูกในตู้*. หนังสือที่ระลึกเนื่องในงานวันเกิดอายุครบ 80 ปี พลตรี ม.ร.ว.ทีกฤทธิ ปราโมช 20 เมษายน พ.ศ. 2534
- คณะวิจัยทางวิชาการ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า.2535.*ศตวรรษปัจจุบันและสยามใหม่ในอนาคต:ความต่อเนื่องการเปลี่ยนแปลงและแนวโน้มด้านการทหาร*.
- จุลจักรพงษ์ (พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า). 2514. *เจ้าชีวิต*. พระนคร:คลังวิทยา.
- จุลลดา ภักดีภูมินท์ (ม.ล.).2537. "เลาะวัง". *สกุลไทย*. ประจำวันอังคารที่ 9. สิงหาคม 2537ฐ (2077) :101.
- ลุย ตรีชัยชาพร. 2528. *การศึกษาเปรียบเทียบความคิดทางการเมืองในคัมภีร์อรรถศาสตร์ของเกอฏิลยะกับมาเคียเวลลี*. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (ผู้รวบรวม). 2507. *ประวัติ ก.พ. และการร่างพระราชบัญญัติข้าราชการพลเรือน พุทธศักราช 2471*. พระนคร : โรงพิมพ์อักษรสารการพิมพ์.
- อภากร โรจน์วรรณสินธุ์.2526. *การศึกษาเปรียบเทียบความคิดทางการเมืองของขงจื้อกับเหมาเจ๋อตง*. กรุงเทพฯ:บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- อรรถจักร สัตยานุรักษ์.2531. *ความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย ตั้งแต่รัชกาลที่ 4 ถึง พ.ศ.2475*. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Meneill,W.H. and Jean W. Sedlar. 1970. *Classical China*. New York : Oxford University Press.
- Reeve W.D.1951. *Public Administration in Siam*. London:Oxford University Press.
- Sayamkar Siddhi (Luang).1958. *Aspect & Facts of Thailand*. Bangkok:A Public Relations Department Publication. "Thai-American Relations".
- Segaller Denis.1989.*More Thai Ways*. Bagnkok:The Post Publishing Company Limited.
- Wyatt David K.1969. *The Politics of Reform in Thailand:Education in the Reign of King Chulalongkorn*. New Haven:Yale University Press.